

Δημήτρης Βεργίδης, Εκπαιδευτικό σύστημα, εκπαιδευτικά προγράμματα και σχολική ένταξη των τσιγγανοπαίδων

Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους διοργανωτές του συνεδρίου και τους υπεύθυνους του Προγράμματος για αυτή την ευκαιρία που μας δίνεται να μαθαίνουμε και να ανταλλάσσουμε απόψεις. Θα επιχειρήσω να μιλήσω, κάνοντας ένα διάλογο με τους προηγούμενους ομιλητές και ίσως, αν χρειαστεί, και ορισμένα βιωματικά στοιχεία.

Η ενασχόλησή μου με θέματα κυρίως αλφαβητισμού Τσιγγάνων άρχισε από το γεγονός ότι διετέλεσα υπεύθυνος της αντιμετώπισης του αναλφαβητισμού στη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης πριν από αρκετά χρόνια. Στη συνέχεια εργάστηκα για λογαριασμό της Γενικής Γραμματείας Λαϊκής Επιμόρφωσης στην Κάτω Αχαΐα ως αξιολογήτης ενός προγράμματος εκπαίδευσης-αλφαβητισμού τσιγγανοπαίδων. Και στη συνέχεια εξακολούθησα να ενδιαφέρομαι για αυτό το θέμα, θεωρώντας το πάντοτε ως την κορυφή του παγόβουνου ενός ευρύτερου προβλήματος. Γι' αυτό ακριβώς και ο τίτλος της εισήγησής μου είναι "Εκπαιδευτικό σύστημα, εκπαιδευτικά προγράμματα και σχολική ένταξη των τσιγγανοπαίδων".

Καταρχάς, θέλω να αναφερθώ στο εκπαιδευτικό σύστημα, τονίζοντας ορισμένα ζητήματα, τα οποία πιστεύω ότι μπαίνουν ούτως ή άλλως, όταν προσπαθούμε να συζητήσουμε για τη σχολική ένταξη των τσιγγανοπαίδων. Όσον αφορά το θεωρητικό πλαίσιο και τις εμμονές της εκπαιδευτικής πολιτικής που ακολουθούν οι διεθνείς οργανισμοί, θα πρέπει να δούμε κάποιες ευρύτερες εξελίξεις όσον αφορά τις κοινωνικές θεωρίες, οι οποίες φαίνεται να μετατοπίζονται προς κατευθύνσεις μεταμοντέρνες, όπως αναφέρθηκε, ή μετανεοτερικές, με έμφαση στις μεγάλες αφηγήσεις. Με λίγα λόγια, παρατηρείται κυρίως στην Αμερική, αλλά και στην Ευρώπη, μια μετακίνηση από την παραγωγή γνώσης, την οποία μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι γνωρίζουμε, σε προσεγγίσεις πολύ σχετικιστικές, σε έναν ακραίο

υποκειμενισμό, αυτό που λέγεται «μεγάλες αφηγήσεις». Θα τους ονόμαζα «μεγάλους παραμυθάδες» ή άλλοι τους έχουν αποκαλέσει «ξεχαρβαλωτές», στο βαθμό που μπορούν να υποστηρίξουν το σιδήποτε στο όνομα ότι όλα είναι αφηγήσεις.

Η πιο γνωστή περίπτωση στην Ελλάδα είναι η περίπτωση του συγγραφέα του βιβλίου «Η μαύρη Αθηνά», ο οποίος διδάσκει σε ένα πανεπιστήμιο με ισχυρό το αφροκεντρικό κίνημα. Κάτω από αυτή την πίεση, ντύνεται με ένα επιστημονικό ένδυμα, το οποίο θεωρητικά στηρίζει ότι δεν είναι καμία ανάγκη να το υποστηρίξει. Και δεν θέλω να συζητήσουμε ένα θέμα ιστορικό. Έχει απαντήσει επ' αυτού μια αμερικανίδα καθηγήτρια, η κα Levkonitz, η οποία έχει έρθει στην Ελλάδα. Δεν μπαίνει ζήτημα επιστημονικών επιχειρημάτων. Μπαίνει ζήτημα ότι υπάρχει το κίνημα του αφροκεντρισμού, εμείς σε αυτό το κίνημα γράφουμε βιβλία ή κάνουμε αναλύσεις, νέες αφηγήσεις, υποστηρίζοντας πράγματα τα οποία δεν αποδέχεται η επιστημονική κοινότητα, επειδή δεν είναι πολιτικά ορθό, πάνω στη λογική του πολιτικά ορθού. Μπροστά σε αυτήν την αποικοδόμηση της επιστημονικής γνώσης μπορεί κανείς πραγματικά να υποστηρίξει το σιδήποτε.

Όσον αφορά τώρα το εκπαιδευτικό σύστημα, όπως ξέρουμε αναλύθηκε με όρους ότι είναι μηχανισμός αναπαραγωγής ή ιδεολογικός μηχανισμός ή ένας εξωτικός μηχανισμός. Και πράγματι υπάρχει μια τυπική ομοιομορφία, η οποία έχει καταγγελθεί επανειλημμένα, και γι' αυτό ακριβώς, επειδή είναι τυπικά ομοιόμορφο και ομοιογενές, πρέπει να γίνει διαπολιτισμικό και πολυπολιτισμικό. Εδώ να υπενθυμίσω ότι επιμένω στον όρο του «νεορατσισμού», γιατί ο νεορατσισμός αναφέρεται στον πολιτισμό και στηρίζεται πάνω σε μια δήθεν πολιτισμική ασυμβατότητα. Όταν, δηλαδή, αναφέρεται κανείς σε πολυπολιτισμική εκπαίδευση, προϋποθέτει ότι υπάρχουν πολλοί πολιτισμοί και θα πρέπει κανείς να στοχαστεί πάνω σε αυτό το γεγονός, το οποίο θεωρείται αυταπόδεικτο. Θα ήθελα να επισημάνω ότι σε μια εποχή, στην οποία επιβάλλεται η αμερικανική γλώσσα και η κουλτούρα των μέσων

μαζικής ενημέρωσης και ισοπεδώνονται περίπου τα πάντα, ξαφνικά έχουμε από την άλλη μεριά μια πίεση προς τη μεριά του πολυπολιτισμού, η οποία συνοδεύεται από φαινόμενα, τα οποία μας οδηγούν σε ένα μονοπολιτισμό.

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό σύστημα, για να εξετάσουμε αυτό το φαινόμενο της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και της πολυπολιτισμικής προσέγγισης, θα πρέπει να δούμε και την αιχμή του δόρατος της νεοφιλελεύθερης εκπαιδευτικής πολιτικής, που είναι ότι οι μαθητές και οι γονείς είναι πελάτες του σχολείου και με αυτή τη λογική θα πρέπει να οργανωθεί το σχολείο, ανταποκρινόμενο στις ανάγκες αυτών των πελατών. Αυτό τουλάχιστον στην Αμερική, αλλά και στην Ευρώπη, έχει ορισμένες συνέπειες. Π.χ. στην Αμερική οι Ρεπουμπλικάνοι διεκδικούν αυτή την επιλογή σχολείου που στην Ελλάδα στηρίζει ο βουλευτής των νεοφιλελευθέρων κος Ζαχαρόπουλος και πρώην εξπέρ της Διεθνούς Τραπέζης, ο οποίος υποστηρίζει την ιδιωτικοποίηση της εκπαίδευσης. Στην Αμερική έχει αναπτυχθεί η κατ' οίκον διδασκαλία. Επειδή ίσως δεν έχετε παρακολουθήσει αυτό το θέμα, σας λέω ότι έχει γίνει μια διαίρεση και έχει υπολογιστεί ότι ο κάθε μαθητής κοστίζει στο κράτος ασ πούμε 500.000 δραχμές. Δίνεται το 80% αυτού του ποσού στους γονείς προκειμένου να εξασφαλίσουν κατ' οίκον διδασκαλία και αυτό αφορά περίπου 1.000.000 μαθητές. Η λύση που προτείνουν οι Δημοκρατικοί είναι τα λεγόμενα «ανάδοχα σχολεία», όπου ομάδες πολιτών ή δασκάλων δημιουργούν σχολεία, στα οποία φοιτούν μαθητές και ανάλογα με τον αριθμό τους ορίζεται και ο προϋπολογισμός που καλύπτει το Δημόσιο. Υπάρχει, δηλαδή, μια τάση, από τη μια μεριά να μιλάμε για πολυπολιτισμική εκπαίδευση και από την άλλη μεριά να δημιουργείται το σχολείο που επιλέγουν οι πελάτες κατά τρόπο όπως π.χ. διαλέγεις εστιατόριο ή κάποιες άλλες υπηρεσίες.

Θα ήθελα να επισημάνω αυτό το οποίο είπε ο εκπρόσωπος του Δικτύου σήμερα το πρωί, ότι σε μερικά σχολεία που είναι πιο πολύ οι τσιγγάνοι μαθητές, οι γονείς δεν στέλνουν τα παιδιά τους στο σχολείο της γειτονιάς, όπως είναι υποχρεωμένοι, αλλά δηλώνοντας ψεύτικη διεύθυνση τα στέλνουν αλλού. Η

ένσταση της νεοφιλελεύθερης πολιτικής είναι αυτό να γενικευθεί για όλα τα σχολεία και όλα τα παιδιά. Δηλαδή, ανάλογα με τις επιθυμίες-προσδοκίες του γονέα-πελάτη και του παιδιού-πελάτη ο γονιός θα εγγράφει ο γονιός το παιδί του σε ένα σχολείο που το θεωρεί καλό για την περίπτωση του. Ελεύθερη επιλογή σχολείου. Και αυτό υποστηρίζεται συστηματικά από μια ομάδα, κυρίως στον "Οικονομικό Ταχυδρόμο", αλλά και στην "Ελευθεροτυπία". Αν το προσέξετε, θα δείτε ότι υπάρχει μια ομάδα, η οποία συστηματικά προβάλλει την επιλογή σχολείου. Δηλαδή, από τη μια πλευρά υπάρχει όλη η επιμονή στην πολυπολιτισμικότητα και από την άλλη πλευρά υπάρχει η συγκεκριμένη εκπαιδευτική πολιτική, που οδηγεί στην επιλογή σχολείου, φυσικά σχολείου επίδοσης. Διότι κάθε σχολείο που έχει υψηλή ζήτηση είναι σαφές ότι θα θέσει κριτήρια όσων αφορά την επίδοση των μαθητών. Γνωρίζετε ότι τα μεγάλα ιδιωτικά σχολεία κάνουν εξετάσεις για να πάρουν τους μαθητές τους. Και η θέση των νεοφιλελεύθερων είναι αυτό να γενικευθεί.

Νομίζω, λοιπόν, ότι θα πρέπει να εξετάσουμε συνολικά αυτή την πολιτική που αφορά το εκπαιδευτικό σύστημα, διότι αλλιώς αποσπασματικά μπορούμε πολύ εύκολα να καταλήξουμε ότι το τάδε μέτρο είναι καλό και να το υιοθετήσουμε, γιατί όχι; Όσο, δηλαδή, μένουμε στο επιμέρους ίσως υπάρχουν πράγματα, τα οποία θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε θετικά.

Θα ήθελα να θυμίσω σε αυτό το σημείο ότι αυτή η τυπική ομοιομορφία, την οποία η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία λέει ότι θα την αντιμετωπίσουμε με το πολυπολιτισμικό σχολείο, ενδεχομένως θα είχε και άλλες διεξόδους. Δηλαδή, έγιναν προσπάθειες π.χ. να αντιμετωπιστεί η τυπική ομοιομορφία, η οποία παράγει και τη σχολική αποτυχία, με τις παράλληλες τάξεις. Αυτή η προσπάθεια, σύμφωνα με στοιχεία που έχω υπόψη μου, δεν έχει πετύχει και τόσο.

Ένα άλλο σημείο, στο οποίο θα ήθελα να επιμείνω, είναι ότι οι μειονότητες δεν είναι ζήτημα αριθμητικής, δηλαδή δεν είναι οι μειοψηφίες πάντοτε μειονότητες. Και η τάση που υπάρχει στην Αμερική, ο διαχωρισμός

στις κοινωνιολογικές αναλύσεις, ο τρόπος, δηλαδή, με τον οποίο εξετάζονται τα διάφορα κοινωνικά φαινόμενα είναι ότι έχουμε από τη μια μεριά τη λευκή πλειοψηφία και από την άλλη μεριά τις μειονότητες. Δεν είναι η μειοψηφία κατ' ανάγκη αυτή που θεωρείται μειονότητα και βέβαια έχω αναφέρει και αλλού ότι σε μια χώρα που ήταν κλασικά ρατσιστική, όπως η Νότια Αφρική, υπήρχαν τέσσερις διακριτές ομάδες πληθυσμού: οι Λευκοί, οι Ασιάτες, οι Μιγάδες και οι Μαύροι. Αυτοί είχαν ξεχωριστά σχολεία, ξεχωριστά καφενεία, ξεχωριστές γειτονιές, όλα ήταν ξεχωριστά. Ούτε καν θέμα χρώματος είναι ο ρατσισμός. Σε ποια κατηγορία θα ενέτασσαν τους Γιαπωνέζους, οι οποίοι επισκέπτονταν ή εργάζονταν στη Νότια Αφρική; Αυτοί ήταν αριστήνδην Λευκοί. Δηλαδή, επειδή ακριβώς προέρχονταν από μια πλούσια χώρα, δεν τους κατέτασσαν στους Ασιάτες, αλλά στους αριστήνδην Λευκούς. Είναι, λοιπόν, θέμα κοινωνικής εξουσίας και όχι θέμα χρώματος ή αριθμού.

Όπως αναφέρθηκε και από προηγούμενους ομιλητές, νομίζω ότι διανύουμε μια ευρύτερη περίοδο κοινωνικής ανομίας, όπου έχει χαλαρώσει η θεσμική επιβολή και έχουμε φαινόμενα στα οποία είναι δύσκολο να βρούμε κανονικότητες.

Ας επιστρέψω στο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Συνήθως όταν μιλάμε για τους Τσιγγάνους, μιλάμε για προβλήματα, τα οποία έχουν να κάνουν με τη συμμετοχή των παιδιών στην εκπαιδευτική διαδικασία. Από μια έρευνα που έκανα σε σχολεία, στα οποία δεν φοιτούν παιδιά των καταυλισμών, διαπίστωσα ότι το κυριότερο πρόβλημα που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευτικοί είναι το πρόβλημα της συμμετοχής. Ένα είδος συμμετοχής, αυτό που έχει σχέση με την αδιαφορία, το ονόμασα «παθητική έλλειψη συμμετοχής», δηλαδή τα παιδιά δεν συμμετέχουν και, όπως ανέφερε και ο κος Παπακωνσταντίνου, είναι σε μια γωνία και αυτό αποτελεί πρόβλημα και στο δημοτικό, αλλά κατά μείζονα λόγο στο γυμνάσιο. Από την άλλη μεριά είναι η «ενεργητική έλλειψη συμμετοχής», που εκφράζεται με την απειθαρχία, στην οποία αναφέρεται επίσης ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών και ένα ακόμη μεγαλύτερο –σε σχέση με το

δημοτικό— μέρος των εκπαιδευτικών του γυμνασίου. Άλλα προβλήματα που επισημαίνονται είναι αδυναμίες στα μαθήματα, ψυχοσωματικά και προσωπικά προβλήματα, όπου ξαφνικά έχουμε δασκάλους που μιλούν για νοητικές, ψυχολογικές διαταραχές, για δυσλεξία κτλ., τα οποία εγώ αμφιβάλλω αν υπάρχουν.

Στα σχολεία αυτά, όπως προανέφερα, δεν φοιτούν παιδιά ρόμικης προέλευσης. Είναι σχολεία που ήταν σε ένα άλλο πρόγραμμα, το πρόγραμμα της Ενισχυτικής Διδασκαλίας. Θα τα χαρακτηρίζαμε μεσαία σχολεία. Ρωτώντας άραγε τους δασκάλους που έχουν στην τάξη τους παιδιά ρόμικης προέλευσης για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν, θα ήταν διαφορετικές οι απαντήσεις τους; Προσωπικά πιστεύω ότι και αυτοί αντιμετωπίζουν το ίδιο ακριβώς πρόβλημα, την έλλειψη συμμετοχής. Μόνο που αρκετοί τσιγγάνοι μαθητές εγκαταλείπουν τελικά το σχολείο. Η συμμετοχή τους, δηλαδή, φτάνει μέχρι τον φυσικό αποκλεισμό τους από τη σχολική τάξη.

Στους εκπαιδευτικούς αυτών των σχολείων τέθηκε και ένα άλλο ερώτημα: Πού οφείλονται τα προβλήματα αυτά; Η μεγάλη πλειοψηφία τους απάντησε ότι οφείλονται στο οικογενειακό περιβάλλον. Περίπου ανάλογες ήταν και οι απαντήσεις των δασκάλων σε σχετική έρευνα που είχαμε κάνει στην Κάτω Αχαΐα. Η μεγάλη πλειοψηφία τους απάντησε ότι οι αιτίες της αποτυχίας των μαθητών είναι το οικογενειακό περιβάλλον. Εδώ πραγματικά αξίζει τον κόπο να επιμείνει κανείς. Π.χ. έλεγαν ότι οι τσιγγάνοι γονείς, οι οποίοι ήταν αναλφάβητοι, δεν βοηθούσαν τα παιδιά τους στο σπίτι, δηλαδή δεν έλεγχαν αν έχουν διαβάσει τα μαθήματά τους κοι.

Όπως έχω πει και σε άλλο κείμενό μου, αναφέρομαι στη σχολική ένταξη των τσιγγανοπαίδων και όχι στην εκπαιδευτική, που είναι ευρύτερη, διότι θεωρώ ότι —όπως αναφέρθηκε και το πρωί— είναι πολύ βασική η σχολική επιτυχία των παιδιών ειδικά στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Διότι, αν το παιδί δεν πάει καλά στην πρωτοβάθμια, είναι αδύνατο να παρακολουθήσει μετά σχολεία δεύτερης ευκαιρίας στο γυμνάσιο. Ουσιαστικά αφήνουμε πρώτα να

δημιουργηθεί το πρόβλημα και μετά προσπαθούμε να το αντιμετωπίσουμε έξω από το σχολείο, έξω από το χώρο που είναι θεσμοθετημένος για αυτό το λόγο.

Ο δεύτερος παράγοντας, στον οποίο οφείλεται η σχολική αποτυχία είναι οι μαθητές. Ένα μεγάλο μέρος των δασκάλων επιμένει πάλι σε ψυχοσωματικά προβλήματα –αμφίβολο πώς τα έχουν επισημάνει–, ένα μικρό μόνο μέρος αναφέρει ότι τα προβλήματα οφείλονται στους εκπαιδευτικούς και ένα κάπως μεγαλύτερο, ειδικά στη μέση εκπαίδευση, θεωρεί ότι τα προβλήματα οφείλονται στο εκπαιδευτικό σύστημα. Επ' αυτού θα ήθελα να μιλήσω λίγο περισσότερο.

Μπορεί πολλά προβλήματα να προέρχονται από το οικογενειακό περιβάλλον, ειδικότερα όταν μιλάμε για μαθητές ρόμικης προέλευσης. Επίσης, μπορεί πολλά προβλήματα να οφείλονται στους μαθητές, αλλά αυτά είναι δεδομένα. Η οργανωμένη Πολιτεία μπορεί να παρεμβεί αφενός στο εκπαιδευτικό σύστημα, δηλαδή, στο πώς οργανώνει τον εκπαιδευτικό θεσμό, πώς αυτός λειτουργεί και πώς εξασφαλίζονται οι προϋποθέσεις της σχολικής επιτυχίας όλων των παιδιών, αφετέρου στους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, που αποτελούν και αυτοί μέρος του εκπαιδευτικού συστήματος.

Με λίγα λόγια, η οικογένεια μπορεί πράγματι να μην προσφέρει κάποιες προϋποθέσεις, που θεωρούνται αυτονόητες, και εκεί να οφείλεται η σχολική αποτυχία των μαθητών. Μπορεί ακόμη οι τελευταίοι να έχουν κάποια προβλήματα. Ο τρόπος, όμως, με τον οποίο μπορεί η οργανωμένη Πολιτεία να αντιμετωπίσει αυτά τα ζητήματα, δεν είναι βάζοντας το σχολείο επιλογής. Πώς, δηλαδή, θα αντιμετωπιστούν τα προβλήματα των μαθητών που περιγράψαμε παραπάνω, αν ο γονιός επιλέξει το σχολείο;

Το άλλο που θα ήθελα να τονίσω –και κρίμα που δεν είναι εδώ ο εκπρόσωπος του Υπουργείου Παιδείας– είναι ότι γίνονται αναλύσεις χωρίς να λάβουμε υπόψη μας ότι αφιερώνουμε το χαμηλότερο στην Ευρωπαϊκή Ένωση ποσοστό επί του εθνικού εισοδήματος για την εκπαίδευση. Δεν μπορούμε, λοιπόν, να συζητάμε για το θέμα της σχολικής αποτυχίας γενικά, και των

παιδιών με ρόμικη προέλευση ειδικότερα, χωρίς να μας απασχολεί ποια χρήματα διαθέτει η Πολιτεία για την εκπαίδευση. Είναι το χαμηλότερο ποσοστό στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Και από την άλλη μεριά, έχουμε αρκετά υψηλές ιδιωτικές δαπάνες για την εκπαίδευση (φροντιστήριο).

Σωστά, λοιπόν, οι εκπαιδευτικοί λένε για το οικογενειακό περιβάλλον. Διότι όταν πια καταλήγουμε και θεωρούμε αυτονόητο ότι ο γονιός είτε πρέπει να έχει υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης για να βοηθάει το παιδί του στο σπίτι, να το προετοιμάζει, είτε διαθέτει ένα μέρος του οικογενειακού προϋπολογισμού για φροντιστήριο, τότε βέβαια λέμε ότι η οικογένεια ευθύνεται.

Παίρνοντας συνεντεύξεις από δασκάλους στην Κάτω Αχαΐα, μου φάνηκε στην αρχή πολύ προκλητικό το γεγονός ότι απέδιδαν τη σχολική αποτυχία και την εγκατάλειψη του σχολείου από τα τσιγγανόπαιδα στους γονείς τους, στην οικογένειά τους. Και δεν ομιλώ μόνο ως προς τη σχολική αποτυχία, δηλαδή ως προς την επίδοση στα μαθήματα, αλλά και ως προς τη συμμετοχή στις δραστηριότητες. Έχω ορίσει τη σχολική ένταξη ως εγγραφή -- κανονική φοίτηση -- πρόοδο όσον αφορά τις γνώσεις, την ανάπτυξη δεξιοτήτων και κατάλληλων στάσεων (στην αρχή είχα ονομάσει αυτή την παράμετρο «επίδοση», αλλά στη συνέχεια το αναθεώρησα, γιατί η επίδοση είναι κάτι συγκριτικό με τους καλύτερους μαθητές, οι οποίοι έχουν κάποια συνεχή υποστήριξη από το σπίτι) -- συμμετοχή στη σχολική δραστηριότητα.

Όσον αφορά τα μαθήματα, σχεδόν ομόφωνα οι δάσκαλοι έλεγαν ότι δεν τους βοηθούν οι γονείς από το σπίτι. Για τη μη κανονική φοίτηση πάλι έφταιγε η οικογένεια, γιατί έπαιρνε τα παιδιά της στο περιοδευόν εμπόριο. Αυτό δεν ήταν αλήθεια όμως, γιατί λειτουργούσε λίγο πιο κάτω το Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης με τα ίδια παιδιά, τα οποία φοιτούσαν κανονικά όλο το χειμώνα. Συνεπώς, δεν μπορούμε να υποθέσουμε ότι τα ίδια παιδιά έλλειπαν από το σχολείο, ενώ παρακολουθούσαν τα τμήματα λαϊκής επιμόρφωσης.

Δεν μιλώ βέβαια για όλους τους εκπαιδευτικούς. Πραγματοποίησα ημίλειστες συνεντεύξεις με τους δασκάλους ενός σχολείου όπου φοιτούν

τσιγγάνοι μαθητές -και το τονίζω αυτό, ενός μόνο σχολείου-, εύπορων οικογενειών. Οι γονείς τους, δηλαδή, δεν ήταν οι φτωχοί τσιγγάνοι οι οποίοι αναγκάζουν τα παιδιά τους να δουλεύουν για να εξασφαλίσουν το βιοπορισμό. Δεύτερον, έστελναν τα παιδιά στο σχολείο, δεν ήταν μετακινούμενοι και έτσι, εξασφαλιζόνταν όλες οι προϋποθέσεις για να πετύχουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Από κει και πέρα δεν προσπαθώ να ρίξω ευθύνες σε κανέναν, όπως άλλωστε δεν έριξαν και οι προηγούμενοι ομιλητές.

Όσον αφορά τη συμμετοχή στις σχολικές δραστηριότητες, θα επισημάνω ορισμένα πράγματα που παρατήρησα σε ένα σχολείο, σε μία συγκεκριμένη κωμόπολη. Έχω την αίσθηση, όμως, ότι κατ' αναλογία αυτά μπορεί να ισχύουν και αλλού. Η άποψη των δασκάλων ήταν, λοιπόν, ότι τα παιδιά αυτά περίπου τους «χαλάνε» τις σχολικές δραστηριότητες, διότι τους αναθέτουν ποιήματα κτλ, αλλά εκείνα δεν έρχονται όταν είναι γιορτή. Ψάχνοντας το ζήτημα, διαπίστωσα απλούστατα ότι οι γονείς των τσιγγάνων μαθητών ήταν αγράμματοι, δεν μπορούσαν να βοηθήσουν τα παιδιά τους, αλλά και τα ίδια τα παιδιά δεν είχαν την ικανότητα να διαβάσουν το ποίημα, να το κατανοήσουν και να το μάθουν απέξω. Συνεπώς, αυτό στο οποίο εγώ κατέληξα είναι ότι υπάρχουν διαφορετικές καταστάσεις στα παιδιά που πηγαίνουν σχολείο, υπάρχουν διαφορετικές οικογένειες, αλλά δεν μπορούμε να παραπέμφουμε το θέμα της σχολικής αποτυχίας στην οικογένεια, διότι η οικογένεια είναι δεδομένη. Άρα, η παρέμβαση θα πρέπει να γίνει σε επίπεδο εκπαιδευτικού συστήματος.

Ο κος Μαυρογιώργος τόνισε, με αυτό το πολύ ωραίο παράδειγμα του καναρινί ποδήλατου, ότι η παρέμβαση πρέπει να γίνει όχι σε επίπεδο εκπαιδευτικού-δασκάλου, ο οποίος είναι μια μονάδα μέσα στο σχολείο, ότι ένας εκπαιδευτικός δεν μπορεί να αλλάξει την κατάσταση μέσα στο σχολείο του και ότι θα πρέπει να αποτανθούμε στη σχολική μονάδα. Εγώ το πάω ένα επίπεδο υψηλότερα. Νομίζω ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα, τα οποία υλοποιούνται τα τελευταία χρόνια, είναι μια πολύ καλή ευκαιρία και πολύ

ισχυρότερη δυνατότητα για τους εξής λόγους: Για να επιτευχθεί η αλλαγή ή μια καινοτομία, κατά την άποψή μου, χρειάζεται να μελετηθεί η υπάρχουσα κατάσταση, να γίνει ο σχεδιασμός αυτής της καινοτομίας, η εφαρμογή και η αξιολόγηση. Επ' αυτού χρειάζεται, τουλάχιστον στις περισσότερες περιπτώσεις, μια επιστημονική υποστήριξη. Δηλαδή, χρειάζεται να μελετηθεί η υπάρχουσα κατάσταση, για να εντοπίσουμε τα προβλήματα, στα οποία χρειάζεται να γίνει η καινοτομία. Ποιο είναι, δηλαδή, ακριβώς το πρόβλημα; Επίσης, χρειάζεται μια κοινωνική υποστήριξη, χρειάζεται δηλαδή η καινοτομία να αποσπάσει την εμπιστοσύνη της κοινωνίας, να πείσει την τοπική κοινωνία για την ορθότητά της, η οποία –όπως είπατε και εσείς οι ίδιοι– πολλές φορές αντιδρά σε καινοτομικές προσπάθειες. Χρειάζεται, επίσης, και μια έμπρακτη πολιτική υποστήριξη. Συνεπώς, ασφαλώς και μπορούν να γίνουν πολλά πράγματα στο επίπεδο του σχολείου, αλλά φοβάμαι ότι λείπει η επιστημονική υποστήριξη. Υπάρχει καλή διάθεση, υπάρχει ενθουσιασμός, υπάρχει ζήλος, υπάρχει κινητοποίηση πολλές φορές, όταν οι εκπαιδευτικοί και ιδιαίτερα ο διευθυντής μιας σχολικής μονάδας είναι «δυναμικοί», αλλά λείπουν οι άλλες προϋποθέσεις, οπότε καθίσταται η προσπάθεια σε επίπεδο σχολείου λίγο παρακινδυνευμένη. Σε επίπεδο εκπαιδευτικού προγράμματος νομίζω ότι υπάρχει η επιστημονική υποστήριξη, υπάρχει η πολιτική υποστήριξη και τα μέσα που καθιστούν εφικτή την εφαρμογή μιας καινοτομίας.

Επιστρέφοντας και πάλι στο θέμα της σχολικής ένταξης των τσιγγανοπαίδων, στο 2^ο Δημοτικό Σχολείο της Κάτω Αχαΐας υπάρχει μια πραγματικότητα που δεν πρέπει να θεωρούμε δεδομένη. Προσπάθησα να δείξω διαχρονικά την εξέλιξη των παιδιών που φοιτούν στις διάφορες τάξεις αυτού του σχολείου και να εντοπίσω τις διαρροές των τσιγγάνων μαθητών. Διαπιστώνει, λοιπόν, κανείς ότι στην πρώτη τάξη γράφεται ένας αρκετά μεγάλος αριθμός τσιγγανοπαίδων, ο οποίος –αυτό το ξέρετε και από την εμπειρία σας– σιγά-σιγά φθίνει. Αυτό που θα ήθελα να υπογραμμίσω είναι ότι οι Τσιγγάνοι ως γονείς, η τσιγγάνικη οικογένεια, έχει κάνει ένα βήμα, έχει

στείλει τα παιδιά της στην πρώτη δημοτικού. Από κει και πέρα οι ευθύνες του εκπαιδευτικού συστήματος, όλων μας δηλαδή, είναι αυξημένες, διότι όπως βλέπετε σιγά-σιγά διαπιστώνουμε μια διαρροή και φοβάμαι ότι υπάρχουν εξελίξεις, οι οποίες βαίνουν στην αντίθετη κατεύθυνση από αυτή που θα θεωρούσαμε επιθυμητή. Δηλαδή, έγινε ένας διαχωρισμός ανάμεσα στο μονοπολιτισμικό σχολείο και στο πολυπολιτισμικό σχολείο, έχει γίνει ο αριθμός των τσιγγανοπαίδων τόσο μεγάλος, ώστε έχει ληφθεί η απόφαση να διαιρέσουν το 2^ο Δημοτικό Σχολείο και να γίνει ένα σχολείο και "στα τσιγγάνικα". Επίσης, δεν μπορούσαμε να βρούμε στοιχεία από όλες τις χρονιές για την εξέλιξη των τσιγγανοπαίδων, διότι έλειπε ο δάσκαλος ο οποίος ήταν ευαισθητοποιημένος και κρατούσε αυτά τα στοιχεία.

Υπάρχει, λοιπόν, μια πολυπλοκότητα στο εκπαιδευτικό μας σύστημα και υπάρχει και μια αταξία, μια ανομία, και υπάρχει μια ειδική θεωρία που εξετάζει αυτά τα φαινόμενα, όταν τα θεωρούμε ως συστήματα ασταθή και πολύπλοκα. Και πραγματικά έτσι θα έπρεπε να δούμε νομίζω την εκπαίδευση, ως ένα σύστημα ασταθές και πολύπλοκο, και να πάρουμε υπόψη μας όλες αυτές τις παραμέτρους, οι οποίες πραγματικά πολλές φορές μας καταλαμβάνουν εξαπίνης. Για παράδειγμα, στην Κάτω Αχαΐα οι Τσιγγάνοι έχουν δημοτικό σύμβουλο –τουλάχιστον είχαν τότε– και υπάρχει και ένα δυναμικό Κέντρο Λαϊκής Επιμόρφωσης που παρεμβαίνει στην τοπική κοινωνία. Υπάρχει με άλλα λόγια μια δυναμική, η οποία είναι πολύ θετική για τη σχολική ένταξη των παιδιών τους. Παρόλα αυτά, όπως βλέπετε, τα αποτελέσματα δεν θα τα χαρακτηρίζα ικανοποιητικά από την άποψη του σχολείου.

Νομίζω ότι είναι υποχρέωσή μας ως κοινωνία και ως άνθρωποι που ασχολούμαστε με την εκπαίδευση, να εξετάσουμε τις βαθύτερες αιτίες αυτού του φαινομένου, να το παρακολουθούμε συνεχώς, ανεξάρτητα από το αν υπάρχουν προγράμματα ανάλογα ή όχι, ώστε να είμαστε σε θέση να εξασφαλίσουμε την επιστημονική υποστήριξη των εκπαιδευτικών που ήδη εργάζονται μέσα σε σχολεία με παιδιά ρόμικης προέλευσης και ενδεχομένως

και σε σχολικές μονάδες που θα ήθελαν να εφαρμόσουν ένα καινοτομικό πρόγραμμα.

Τελειώνοντας, κάθε τόσο στέλνουν τους φοιτητές και γράφουν πού βρίσκονται καθισμένα τα παιδιά των καταυλισμών. Για να οπτικοποιήσω το στήσιμο μιας τάξης, τις περισσότερες φορές τα παιδιά αυτά βρίσκονται όσο γίνεται πιο μακριά από την έδρα. Δεν μπορώ να καταλογίσω ευθύνες σε κανέναν. Έχω βρει, όμως, και δασκάλους που τα έχουν καταφέρει, που έχουν βρει τρόπους και τα έχουν εντάξει. Ένας δάσκαλος π.χ. κάθε βδομάδα αλλάζει θέση σε όλους, τους ανακατεύει δηλαδή στην τάξη, δίνει ιδιαίτερη έμφαση σε αυτά τα παιδιά και έχει πολύ καλά αποτελέσματα. Μερικά πράγματα, λοιπόν, δεν μπορούμε να τα αγνοήσουμε στο όνομα ορισμένων ευθυνών. Σας ευχαριστώ πολύ και είμαι στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε ερώτηση.